

Informe sobre la probable declaració com B.I.C de l'església de Sant Andreu Apòstol de l'Alcúdia

Autor: Comissió de Llegat Històric i Artístic

Coordinadors: Jesús Huguet Pascual i Carme Morenilla Talens

Ple: 30 de juny de 2005

Antecedents

Amb data de 27 d'abril de 2005 va tindre entrada al registre del Consell Valencià de Cultura la comunicació de l'Il.lm. Sr. Director Gral. de Patrimoni Cultural Valencià en la qual es demanava el corresponent informe del C.V.C., previst a l'art. 27.5 de la Llei 4/98, de 11 de juny, de Patrimoni Cultural Valencià, per tal de continuar amb els tràmits de declaració com Bé d'Interés Cultural (B.I.C.) del temple parroquial de Sant Andreu de l'Alcúdia. La petició anava acompanyada de l'informe, elevat amb data 16 de març de 2005, del Servei de Patrimoni Arquitectònic i Mediambiental de la Conselleria de Cultura, Educació i Esport.

La Comissió de Govern del C.V.C decidí trametre la comanda a la Comissió de Llegat i Històric i Artístic la qual, en la seua reunió mensual de maig, va encomanar la redacció de l'informe als consellers Srs. Carmen Morenilla i Jesús Huguet.

Fonaments

En gener de 1252 el rector de la parròquia de sant Andreu de València, Pere de Campolo, signa la carta de població de l'antiga alqueria musulmana de l'Alcúdia i consagra la mesquita com temple cristià amb l'advocació de l'església del seu rectorat, sant Andreu.

En 1745 el govern de la població, davant la modèstia de l'anterior temple, acorda la construcció d'una nova església la primera pedra de la qual col·locarà el 30 de novembre de l'any següent, 1746, l'arquebisbe Mayoral. La gran cúpula sobre el

creuer serà finalitzada en 1759 i en 1762 el pintor Joseph Vergara Ximeno s'encarregarà de la decoració pictòrica del temple, en el que desenvoluparà la vida de l'apòstol Andreu.

El 14 d'abril de 1769 s'iniciaran les obres de construcció del campanar que finalitzaran en 1782. Campanar que és el segon més alt de les terres valencianes, sols superat pel de la Catedral valenciana. La conclusió de la façana caldrà datar-la ja en 1822.

Al segle XX es produïxen diverses actuacions de restauració, entre les quals la més rellevant seria la de 1993-94 sobre la imatge de la Maredeú de l'Oreto, que no afecten substancialment a la fàbrica ni al contingut artístic del temple.

Eixe llarg període constructiu propicià que el barroquisme clàssic de l'interior del temple, que cal considerar com una de les mostres més rellevants i demostratives del barroc valencià, esdevinguera en la façana d'un neoclassicisme igualment rellevant, però sempre amb una harmonització absoluta. Com explícitament assenyala l'Informe del Servei de Patrimoni Arquitectònic i Mediambiental el protagonisme d'Antoni Gilabert, director de l'Acadèmia de Belles Arts de València i de les obres del temple la segona meitat del S. XVIII, confereix al conjunt una unitat classicista que li atorguen una singularitat i personalitat força insigne entre les construccions religioses del país. Per això no és d'estranyar que hom l'haja batejat com "la Catedral de la Ribera" (en referència a la comarca a la qual pertany l'Alcúdia) i que el contorn del temple siga la imatge més reproduïda i definitiva del perfil urbà.

Però si important és la fàbrica del temple les obres d'art que conté no ho són menys. D'entre les escultures cal esmentar la Verge de l'Oreto (talla gòtica segurament del S. XIII o XIV); el grup de la Crucifixió amb la Dolorosa (S. XVII); S. Joaquim i una talla de l'Àngel, abans portador d'un "Gloria in excelsis Deo", (S. XVIII); S. Lluís Gonzaga, S. Francisco Javier i un Crist Jacent (S. XIX); del segle XX

esmentem la Crucifixió del presbiteri, una talla de sant Andreu, un Sagrat Cor de Jesús, un Santíssim Crist de la Fé, una Soletat, una Puríssima, una Verge del Carme i una Verge al Peu de la Creu.

És però l'obra pictòrica la que situa l'església de l'Alcúdia entre les de major contingut artístic. A més d'un Ecce Homo i Dolorosa i un Baptisme de Crist del XVI, en el XVIII Joseph Vergara Ximeno va deixar ací una de les seues més àmplies i riques obres, des dels frescos de la cúpula als medallons sobre portes (escenes de la vida, martiri i glòria de sant Andreu; imposició de la casulla a sant Idefons; encontre entre Abraham i Melquisedec; Esther; Ruth; Judith; Maria d'Aaron; el Salvador; la Verge Maria.....). Els segles XIX i XX també aporten pintures rellevants com ara la Verge de l'Oreto de Jaime Gosalbes, o les obres marianes, ja en el XX, de José Martínez Nuñez.

També cal esmentar els panells ceràmics del S. XVIII a la capella de la Verge de l'Oreto (Ave Fènix, Pelicà, Sol, Lluna mariana, Estrella, Font, Torre, Palma, Xiprer,) i l'abundant orfebreria (Vera Creu del segle XV; Creu processional del XVI; Custòdia del XVII; Sagrari i reliquiari de sant Andreu del XX,.....).

Tot aquest patrimoni, a més del tèxtil propi de les celebracions litúrgiques, afermen l'església de S. Andreu com una de les manifestacions artístico-religioses més importants de les comarques centrals valencianes i encara com espai simbòlic i essencial de l'obra del pintor Vergara. I tenint present el principi patrimonial que tot allò que conté un espai forma part del mateix caldria deduir que el valor artístic de l'església de l'Alcúdia és dels més destacats del nostre territori.

Cal esmentar també l'entorn i espai urbà en que està ubicada l'església: el casc històric de la població amb uns indrets, especialment el costat esquerre del temple (placeta coneguda popularment com "el Jardinet") o determinats edificis del carrer Major, que confereixen al conjunt un identitat pròpia i singular també rellevants. Així com les manifestacions de cultura patrimonial popular (retauls ceràmics, construccions complementàries, etc....).

Conclusions

1.- El Consell Valencià de Cultura informa favorablement a la declaració com Bé d'Interés Cultural de l'església de sant Andreu Apòstol de l'Alcúdia, en la categoria de monument.

2.- Igualment es consideren escaients les normes de protecció i delimitació del seu entorn , i es recomana l'estudi de mesures tendents a mantenir la tipologia i la trama de l'espai urbà especialment pel que fa referència a determinats edificis i, encara, manifestacions patrimonials populars (cas dels retaules ceràmics de carrer com el del carrer S. Andreu).

3.- Tot i la importància sociohistòrica de la silueta del conjunt eclesial (temple i campanar) seria recomanable que l'Ajuntament procurara que edificacions noves no obstaculitzaren la visió del seu perfil que ha estat des de la seua construcció referent visual de la població.

4.- Aquest informe s'ha de traslladar a la Direcció General de Patrimoni de la Conselleria de Cultura, Educació i Esport de la Generalitat, a l'Ajuntament de l'Alcúdia i a la Parròquia de S. Andreu Apòstol, a la que agraïm les facilitats i consideracions que ha tingut amb els redactors d'aquest informe.